

Robert Szuchta

PODRÓŻ DO PRZESZŁOŚCI.

PODRÓŻE STUDYJNE MŁODZIEŻY IZRAELSKIEJ DO POLSKI.

Co roku wiosną i jesienią na ulicach kilku polskich miast widzi się grupy młodzieży w charakterystycznych granatowych kurtkach, ostentacyjnie noszących biało-niebieskie flagi z gwiazdą Dawida. Gromadzą się na placach, śpiewają piosenki, śmieją się i dowcipkują. W Warszawie można ich spotkać na placu przed pomnikiem Bohaterów Getta, na cmentarzu żydowskim przy ul. Okopowej lub wąskiej uliczce Tłomackie prowadzącej do gmachu Żydowskiego Instytutu Historycznego. W Krakowie przechadzają się ul. Szeroką na Kazimierzu, odwiedzają cmentarz i synagogę Remu, w Lublinie Stare Miasto i czasem Bramę Grodzką. Coraz częściej pojawiają się w Tarnowie, Płocku, Łomży, Makowie Mazowieckim, Strzelcach Opolskich, Pszczynie, Białymstoku kilkunastu innych dużych miastach Polski centralnej i południowo-wschodniej, rzadziej miasteczkach i dużych miastach na północy i zachodzie Polski. Zawsze jednak można ich spotkać w muzeach pamięci w Oświęcimiu, na Majdanku, w Treblince, często w Tykocinie, Leżajsku, Kazimierzu nad Wisłą. Po co przyjeżdżają, kim są, kto ich tu sprowadza, co o nas sądzą i czego od nas oczekują? Pytania można mnożyć, ale o satysfakcjonującą odpowiedź trudno.

Przyjazdy młodzieży żydowskiej do Polski budzą zainteresowanie nie tylko krajowych mediów, czy szerokiej opinii publicznej, ale i polskiej młodzieży i jej nauczycieli. Zbiegły się one ze wzrostem zainteresowania tematyką żydowską, w tym przeszłością i współczesnością stosunków polsko-żydowskich. Krajowe media prześcigają się w informowaniu o celach tych wizyt, o przesłaniu i ideologii towarzyszącej tym podróżom. W kilku ośrodkach akademickich powstają rozprawy magisterskie i doktorskie,

których przedmiotem są przyjazdy młodych Żydów do kraju ich przodków, lub tak zwana „turystyka martyrologiczna”.

Nasz brak wiedzy o powodach i charakterze przyjazdów młodzieży żydowskiej do Polski jest przyczyną wielu nieporozumień i w znacznym stopniu utrudnia nam kontakt z tą młodzieżą oraz jej wychowawcami, a także uniemożliwia jakikolwiek wpływ na program tych wizyt.

Polskę corocznie odwiedzają trzy różne grupy młodzieży żydowskiej. Najbardziej widoczni są uczestnicy „Marszu Żywych”, w którym bierze udział głównie młodzież żydowska z diaspory, przede wszystkim z USA, Kanady, krajów Ameryki Łacińskiej i Południowej, z Europy Zachodniej, a w ostatnich latach także z krajów byłego ZSRR głównie z Ukrainy. Młodzież izraelska stanowi nieliczną grupę uczestników polskiej części „Marszu Żywych”.

Grupa druga to Izraelczycy - uczestnicy wyjazdów przygotowywanych przez organizacje młodzieżowe, kibuce, stowarzyszenia lub pojedyncze szkoły w Izraelu. Najlicniejszą grupę stanowią uczestnicy podróży studyjnych organizowanych przez izraelskie Ministerstwo Edukacji. Dwukrotnie w ciągu roku, wiosną (kwiecień) i jesienią (październik) do Polski przyjeżdża około 30 tys. młodzieży izraelskiej. Studyjna podróż do Polski uczniów klas maturalnych poprzedzona jest uczestnictwem w zajęciach prowadzonych zarówno w szkołach jak i w pozaszkolnych placówkach edukacyjnych. Tych placówek jest jedenaście a do najważniejszych należą: Instytut Pamięci Narodowej Yad Vashem w Jerozolimie, „Mordechai Anielewicz Memorial” w kibucu Givat Haviva, czy The Ghetto Fighters' House w Beit Lohamei Haghetaot.

Jak to się zaczęło.

Po raz pierwszy zorganizowana grupa młodzieży z Izraela przyjechała do Polski w 1965 r. Była to kilkunastoosobowa grupka reprezentująca młodzieżową organizację syjonistyczną w towarzystwie Fredki Mazji,

uczestniczki żydowskiego ruchu oporu w getcie będzińskim i liderki syjonistycznej organizacji żydowskiej młodzieży „He Chaluc”, która odbyła podróż po Polsce śladami swojej organizacji. W roku następnym podjęto kolejną próbę zorganizowania podróży do Polski. W 1967 r. po wybuchu wojny sześciodniowej i zerwaniu przez PRL stosunków dyplomatycznych z Izraelem, zaprzestano wyjazdów do Polski. Na kilkanaście lat kontakty między dwoma krajami zostały zamrożone.

Przełom nastąpił w 1983 r. Z okazji czterdziestej rocznicy wybuchu powstania w getcie warszawskim wraz z oficjalną delegacją państwa Izrael i przedstawicielami stowarzyszeń kombatanckich przybyła do Warszawy grupa młodzieży reprezentująca syjonistyczne organizacje młodzieży kibucowej „Takan” i „Ha-Szomer ha-Cair”. Wrażenia z Polski wywarły wielki wpływ na młodzież izraelską. Po powrocie organizowano spotkania i wieczornice w szkołach i świetlicach kibucowych, w czasie których dzielono się impresjami z podróży do Polski. Według uczestników tamtych spotkań miały one decydujące znaczenie dla dalszych planów organizowania podróży do Polski. Wtedy właśnie rozpoczęto przygotowania do zakrojonych na szerszą skalę działań mających na celu przygotowanie młodzieży i jej nauczycieli do wizyty w Polsce. Tak zwane „delegacje” skupiały głównie młodzież mieszkającą i uczącą się w kibucach.

Odwiedzano miejsca związane z historią organizacji młodzieżowych, których członkami była młodzież uczestnicząca w podróży. Osoby starsze, często pamiętające czasy sprzed Zagłady, towarzyszące młodzieży, opowiadały o własnych przeżyciach przed- i wojennych, o towarzyszach walki i męczeństwie. Rola „świadków historii” w tych „podróżach do przeszłości” od samego początku była ogromna i nie do przecenienia. W następnych latach zaczęto rozszerzać skład „delegacji” o młodzież izraelskich szkół. Wtedy właśnie wielu nauczycieli i wychowawców dostrzegło wielki walor edukacyjny podróży do Polski.

Pod skrzydłami Ministerstwa Edukacji

W 1988 r. „delegacji” młodzieży izraelskiej towarzyszył po raz pierwszy wysokiej rangi urzędnik Ministerstwa Edukacji – dyrektor Departamentu Edukacji Społecznej Avraham Oded Cohen. Po zapoznaniu się z charakterem i celami jakie stawia się przed młodymi uczestnikami „delegacji” do Polski i konsultacji z ówczesnym ministrem edukacji Itzhakiem Navonem podjęto decyzję o rozszerzeniu programu podróży do Polski. Objęto nim wszystkich uczniów izraelskich szkół. W październiku 1988 r. projekt stał się oficjalnym programem izraelskiego Ministerstwa Edukacji. Od początku lat 90-tych XX wieku do Polski zaczęły wyjeżdżać grupy młodzieży zorganizowane przez Ministerstwo Edukacji. W następnych latach program podróży studyjnych był rozwijany i doskonalony, komercjalizował się i dostał oprawę instytucjonalną. W chwili obecnej podróże izraelskiej młodzieży do Polski w ramach specjalnych programów edukacyjnych są najbardziej istotnym projektem izraelskiego systemu edukacyjnego, w tym nauczania o Holokauście. Współtwórcy programu podkreślają znaczenie i celowość użycia terminu „podróż”, który oddaje w pełni jego studyjny charakter. Podróż studyjna odbywa się na podsumowanie kilkumiesięcznych, starannych przygotowań, prowadzonych przez przeszkolonych przewodników w pozaszkolnych placówkach edukacyjnych.

Na czym to polega? Budowanie tożsamości żydowskiej

Jak podkreśla Aleks Dancyg organizowanie podróży do Polski było oddolnym ruchem młodzieży izraelskiej i jej wychowawców. Włączenie się do tego projektu instytucji centralnych (Ministerstwo Edukacji, pozaszkolne placówki edukacyjne np. Yad Vashem) wpłynęły na komercjalizację i instytucjonalizację programu. W latach 90-tych XX wieku na ostateczny kształt projektu wpłynął splot czynników, między innymi interesy prywatne,

państwowe i handlowe (komercyjne) na przykład izraelskich i polskich biur podróży i przewoźników lotniczych.

Jednak dominujące znaczenie ma dydaktyczna treść projektu. Podróże studyjne do Polski są elementem kształtowania pamięci o Holokauście w społeczeństwie izraelskim. Podróże mają zarówno wpływ na ten proces jak i są pod jego wpływem. Mamy tu do czynienia ze sprzężeniem zwrotnym, w którym proces kształtowania pamięci jest procesem dynamicznym, w którym stale zachodzą zmiany. Oznacza to, że program nie jest ostatecznie określony i zamknięty, ale ulega modyfikacjom, jest uzupełniany i podlega ciągłej weryfikacji.

Pomimo, że minęły dziesiątki lat od Holokaustu, kształtowanie pamięci o tym wydarzeniu w społeczeństwie izraelskim jest procesem ciągłym. Holokaust jest wydarzeniem centralnym dla tożsamości żydowskiej i stale obecnym w życiu Izraelczyków. Można tu wskazać na obecność tego tematu w izraelskiej polityce i literaturze współczesnej, wychowaniu i edukacji, w mediach i rozmowach rodzinnych, w ceremoniach i uroczystościach państwowych.

Niezwykle ważną kwestią jest także współczesny kontekst Holokaustu. Rzeczywistość polityczna i społeczna dzisiejszego Izraela tworzy niezwykle skomplikowany splot odniesień do Holokaustu. Jest to powodem narastającej i spolaryzowanej publicznej dyskusji nad charakterem i celowością organizowania podróży do Polski. Wielu Izraelczyków zadaje pytanie, czy trzeba koniecznie jechać do Polski, aby uczyć się o Zagładzie? Dlaczego nie można uczyć się o tym doświadczeniu w izraelskiej szkole? – tym bardziej, że każdy maturzysta zdający egzamin dojrzałości musi wykazać się wiedzą na ten temat. Z drugiej strony obserwuje się duże zainteresowanie wyjazdami samej młodzieży i jej rodziców, którzy w znacznym stopniu pokrywają koszty uczestnictwa w programie (od 1000 do 1500 \$). W ostatnich latach dyskusje te znacznie się nasiliły.

Organizatorzy programu podróży studyjnych do Polski uznali za najważniejsze postawienie wszystkim wyjeżdżającym pytania: **Dlaczego jadę do Polski?** Odpowiedzi są różne, ale najczęściej pojawia się taka: **Jadę tam aby odpowiedzieć sobie co się stało podczas Zagłady.** Ta właśnie odpowiedź wydaje się wskazywać na najistotniejszy aspekt całego przedsięwzięcia. Podróże studyjne do Polski są ważnym składnikiem budowania tożsamości narodowej, zarówno grupowej jak i indywidualnej Izraelczyków. Uczniowie izraelskich szkół, młodzi żołnierze armii izraelskiej pytani o to jakie wydarzenia są najbardziej związane z ich tożsamością jako Izraelczyków wymieniają najczęściej Zagładę. Wydarzenie to jest więc punktem odniesienia dla młodych Izraelczyków, którzy później staną się wychowawcami, oficerami w wojsku, politykami, urzędnikami państwowymi czy robotnikami w fabrykach.

Istnieje także istotna kwestia, na ile ten składnik budowania tożsamości narodowej jest czynnikiem, który wpływa na młodzież podczas wizyty w Polsce. Czy zdobyta wiedza, refleksje i przemyślenia własne w czasie i po podróży mają wpływ na świat wartości młodzieży, na jej poglądy polityczne, na motywacje służenia w wojsku, na wzmocnienie relacji i związków z Żydami w diasporze, poza Izraelem? Na te pytania nie ma jasnych i jednoznacznych odpowiedzi. Z pobieżnych badań uczestników wizyt w Polsce można wnosić, że dla większości z nich ta wizyta jest głębokim emocjonalnym przeżyciem. Pytani o swe refleksje nawet po trzech, czterech latach mówią, że ta wizyta bardzo silnie na nich wpłynęła, część deklaruje, że wrócili jako inni ludzie. Badania przeprowadzone przez organizatorów projektu nie wykazały różnic w poglądach politycznych młodzieży izraelskiej przed i po podróży do Polski. Odnotowuje się różnicę w wiedzy o Polsce, historii Żydów polskich i Holokauście i co niezwykle ważne w motywacji do zdobywania wiedzy na te tematy.

Po co jadą?

Izraelskie Ministerstwo Edukacji określiło cele podróży studyjnych do Polski. Zostały one zapisane w okólniku rozsyłanym do szkół, który zawiera także informacje jak należy planować i organizować wyjazdy. Warto zaznaczyć, że cele sformułowano po wcześniejszej ogólnospołecznej debacie na ten temat. Uczniowie izraelskich szkół jadą do Polski po to aby:

1. Poznać bogactwo i różnorodność życia kulturalnego najliczniejszej diaspory żydowskiej - Żydów polskich - przed II wojną światową. Poznanie tego dorobku pozwoli im zrozumieć wymiar i skalę zniszczenia, które się dokonało w czasach Zagłady.
2. Wzmocnić swe więzi kulturalne z przeszłością narodu żydowskiego poza Izraelem. Pogłębić tożsamość i identyfikację z losem narodu żydowskiego oraz umocnić poczucie i świadomość swego osobistego zobowiązania wobec ciągłości żydowskiego życia i suwerennego istnienia państwa Izrael.
3. Poznać i zrozumieć złożoność relacji między Żydami i Polakami w ciągu ich wspólnej historii w jednym kraju. Poznanie i zrozumienie historii Żydów polskich dokonuje się poprzez ukazanie wielowiekowej koegzystencji i relacji polsko-żydowskich w przeszłości na tle historii i kultury Polski i Polaków.
4. Zapoznać się z historią i istotą nazizmu oraz wyciągnąć z przeszłości naukę i wnioski pomocne do obrony demokracji oraz przeciwstawienia się totalitaryzmowi i rasizmowi.

Tak ambitnie zakreślone cele są z dydaktycznego punktu widzenia niezwykle trudne do zrealizowania. Pedagodzy i wychowawcy starają się określić właściwe metody realizowania tych ambitnych celów. Przy tej pracy muszą pamiętać o zainteresowaniach, aspiracjach i celach jakie sobie stawia sama młodzież uczestnicząca w podróżach. W opinii twórców projektu wyjazdy do Polski stały się częścią składową subkultury

przynajmniej części młodzieży izraelskiej. Nie jest to powszechne zjawisko, dotyczy pewnych środowisk, ale jest dostrzegalne przez pedagogów. Przy planowaniu projektu uwzględnia się także indywidualne potrzeby młodzieży. Nie zapomina się o towarzyskich motywach uczestniczenia w podróży do Polski skoro trwa ona około 10 dni. Trudno jest ocenić ile młodzieży uczestniczy w podróży dlatego, że ich koleżanki i koledzy biorą w niej udział. Nie bagatelny jest też koszt uczestniczenia w wyjeździe, a także wpływ pokolenia dziadków, które nalega na młodzież aby wyjechała do Polski, zobaczyła kraj z którego wywodzą się ich rodziny.

Przygotowania do podróży

Wielokrotnie w komentarzach wizyt młodzieży izraelskiej w Polsce podkreślano słabe lub zgoła żadne przygotowanie młodzieży na spotkanie ze współczesną Polską. Zauważano brak elementarnej wiedzy na temat historii i współczesności kraju, który grupy izraelskie zwiedzają. Utyskiwano na niechęć do kontaktowania się z młodzieżą polską, krytykowano program marszrut skupiający się na byłych obozach zagłady.

Grupą przygotowującą się do wyjazdu i podróżującą po Polsce opiekuje się wykwalifikowany przewodnik. W latach 90-tych XX wieku wypracowano metody kształcenia przewodników w ramach specjalistycznych kursów, którymi z ramienia Yad Vashem kieruje Aleks Danzyg. Corocznie na taki kurs zgłasza się ok. 200 chętnych, a kończy go zaledwie 20 osób. Są to zazwyczaj ludzie wolnych zawodów, emerytowani wojskowi, policjanci, urzędnicy państwowi byli nauczyciele (w ostatnich latach wśród izraelskich przewodników jest coraz więcej czynnych nauczycieli, a nawet dyrektorzy szkół. W efekcie powoduje to, że wiele szkół ma własnych nauczycieli-przewodników, którzy zajmują się przygotowaniem uczniów do wyjazdu do Polski jak samym jego przebiegiem). W czasie kursu zdobywają oni dość szczegółową i obszerną wiedzę nie tylko na temat Holokaustu, ale i historii Polski. Dodatkowo otrzymują niezwykle gruntowne przygotowanie

pedagogiczne i psychologiczne niezbędne do realizowania przedsięwzięć edukacyjnych związanych z podróżami do Polski. Tylko osoby, które ukończyły taki kurs z pozytywnym wynikiem, a jest ich w Izraelu ok. 400, mogą wyjeżdżać z grupami młodzieży do Polski.

Nauczyciele, którzy do niedawna w minimalnym stopniu uczestniczyli w przygotowaniach i realizacji programu podróży studyjnej do Polski, od 2000 r. mają obowiązek ukończenia specjalistycznego szkolenia i wysłuchania przygotowanych dla nich wykładów historycznych. Sami uczniowie w ramach przygotowań do podróży uczestniczą w 40 godzinnych (lekcyjnych) zajęciach, w czasie których otrzymują wiedzę z zakresu historii i geografii Polski. W ramach upowszechniania wiedzy o Polsce Instytut Polski w Tel Avivie wydał w nakładzie 5000 tys. egz. broszurkę o Polsce autorstwa Yaroma Bronowskiego i Macieja Kozłowskiego, która jest rozprowadzana wśród uczestników podróży studyjnych do Polski. W ostatnich latach kładzie się szczególny nacisk na temat polski w programie podróży studyjnych. Według Aleksa Danzyga ma to istotne znaczenie, gdyż poznanie historii kraju, który się odwiedza, jego kultury i tradycji oraz ludzi, którzy w nim żyją, jest swego rodzaju „powrotem do normalności”. Nie można w trakcie podróży skupiać się na traumatycznym doświadczeniu Zagłady, ale trzeba ukazać ją w kontekście wielusetletniej historii Żydów polskich ich życia duchowego, relacji z Polakami, a także historii i kultury polskiej. Obecność „tematu polskiego” jest dziś obowiązkowa w przygotowaniach do podróży młodzieży, nauczycieli i przewodników. Zakres wiedzy na temat Polski jest stale poszerzany a sposoby przekazywania doskonałe. Od 2003 r. Karol (Yaron) Becker z Instytutu Polskiego w Tel Avivie wraz z izraelskim Ministerstwem Edukacji prowadzi warsztaty dla nauczycieli pt. „Poznaj Polskę”, a w Muzeum Diaspory w Tel Avivie realizuje rozszerzony tematycznie program kształcenia nauczycieli w zakresie historii i kultury Polski, oraz historii Żydów Polskich. Także Jerozolimski Instytut Yad Vashem w trakcie

trzydniowych kursów dla nauczycieli poświęconych historii i kulturze Żydów polskich 1/3 programu poświęca zagadnieniom współczesnej Polski.

Możliwości współpracy

Można sądzić, że wiedza o kraju, który odwiedza młodzież izraelska jest coraz większa. W ślad za tym idzie coraz większe zainteresowanie poznawaniem przeszłości jak i współczesności Polski zarówno nauczycieli jak i uczniów izraelskich szkół. Rokuje to dobrze dla przyszłości kontaktów młodzieży polskiej i izraelskiej. To, że kontakty te w chwili obecnej nie są zbyt intensywne nie wynika ze złej woli uczestników podróży studyjnej do Polski, ani z systemu kształcenia młodzieży izraelskiej. Intensyfikacja kontaktów wzorowana na polskich doświadczeniach międzynarodowych wymian młodzieży (np. polsko-niemieckiej) w obecnej sytuacji państwa Izrael nie jest możliwa. Ścisła kontrola programów podróży studyjnych do Polski, oraz ochrona grup młodzieży uniemożliwia rozwój kontaktów w większej skali. Musimy pamiętać, że wyjazdy grup zorganizowanych poza terytorium Izraela są regulowane państwowym prawem wewnętrznym stanowionym przez parlament Izraela – Kneset. Póki co należy więc przyjąć do wiadomości, że organizowanie w większej skali tradycyjnych wymian młodzieży jest niemożliwe. Możemy natomiast zabiegać o współpracę z grupami studyjnymi przyjeżdżającymi do Polski. Proponować grupom młodzieży izraelskiej wspólne spotkania, a w ich ramach realizację mini projektów edukacyjnych. Taki właśnie cel ma polsko-izraelski program edukacyjny pt.: „Blżej siebie. Historia i kultura dwóch narodów” realizowany od 2004 r., przez polskie szkoły ponadgimnazjalne. Program narodził się z doświadczeń izraelskich przewodników młodzieży, którzy dostrzegali konieczność zmiany formuły wizyt studyjnych w Polsce. Gorącym orędownikiem i pomysłodawcą tych zmian był Aleks Dancyg, który z ramienia Instytutu Yad Vashem kształci i przygotowuje przyszłych przewodników. W 2003 roku znalazł on instytucję po stronie Polski do

współpracy przy realizacji i organizacji spotkań młodzieży z Polski i Izraela. Instytucją, która została partnerem i podjęła się tego zadanie był Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie obecnie Ośrodek Rozwoju Edukacji. Pani Ewa Bobińska kierownik Pracowni Edukacji Obywatelskiej od 2003 roku koordynuje z powodzeniem ww. programem, przy wsparciu Instytutu Yad Vashem, Instytutu Polskiego w Tel Avivie oraz obydwu ministerstw edukacji. Dwukrotnie w ciągu roku szkolnego organizujemy seminarium kontaktowe polskich nauczycieli i izraelskich przewodników w celu uzgodnienia wspólnego spotkania grup młodzieży polskiej i izraelskiej. W czasie kilkudniowego październikowego spotkania w Polsce partnerzy mają możliwość poznania się i ustalenia szczegółów spotkania, według przygotowanych wcześniej scenariuszy. Izraelscy partnerzy poznają polski system edukacji, wzbogacają swoją wiedzę merytoryczną o wiadomości z zakresu historii i kultury Polski. W czasie czerwcowego wyjazdu do Yad Vashem nauczyciele polscy zapoznają się z izraelskim systemem edukacji, programem szkolnym, programem pobytu grup izraelskiej młodzieży w Polsce. Niezwykle ważne jest też poznanie filozofii nauczania o Zagładzie Instytutu Yad Vashem, zapoznanie się z metodami pracy pedagogicznej w tym wyjątkowym miejscu pamięci. Organizatorzy jerozolimskiego spotkania dbają też o możliwość wymiany doświadczeń pedagogicznych pomiędzy polskimi i izraelskimi partnerami. Dwutygodniowy pobyt w Izraelu kończy się wizytą polskich nauczycieli w partnerskiej szkole, a nierzadko w domu prywatnym partnera. Owocuje do dobrymi, często przyjacielskimi relacjami między nauczycielami. Dopiero po gruntownie przygotowanym spotkaniu, poprzedzonym kilkumiesięcznymi partnerskimi kontaktami merytorycznymi dochodzi do rzeczywistego spotkania młodzieży. Kilkugodzinne spotkanie ma na celu wzajemne poznanie się, nawiązanie kontaktu i współpracy między szkołami. Uczniowie w trakcie wspólnych ćwiczeń i gier towarzyskich szybko przełamują pierwsze opory i dystans, aby przejść do realizacji

wspólnych zadań. Tematykę owych zadań ustalają nauczyciele z uwzględnieniem lokalnej historii polsko-żydowskiej, możliwości czasowych obu grup i innych indywidualnych czynników. Może to być wspólny spacer po mieście, prace porządkowe na miejscowym cmentarzu żydowskim, wizyta u świadka historii np. Sprawiedliwego wśród Narodów Świata, bądź wspólna uroczystość upamiętniająca wydarzenie lub osoby związane z polsko-żydowskimi losami. Część kończąca całodienne spotkanie, najczęściej odbywająca się w szkole, poświęcona jest podsumowaniu pracy uczniów w ciągu dnia. Może ono przybrać formę wspólnej dyskusji, prezentacji artystycznej lub parateatralnej. Spędzony wspólnie czas owocuje trwałymi kontaktami pomiędzy młodzieżą, nauczycielami, a co najważniejsze szkołami. Daje to gwarancje stałej współpracy, już nie tylko okazjonalnej, obliczonej na kilka godzin, ale trwałej, znacznie dokładniej zaplanowanej i celowo przeprowadzonej. Doświadczenia polskich szkół z Płocka, Wrocławia, Warszawy, Lublina, Łodzi, Dąbrowy Tarnowskiej, Krakowa, Jasła, Białegostoku, Chełma Lubelskiego, Ciechanowa, Radomia i innych są bardzo obiecujące. Można mieć nadzieję, że pomoc przy organizowaniu takich spotkań regionalnych władzo oświatowych i lokalnych samorządów przyczyni się do jeszcze lepszego przygotowania spotkań, zacieśnienia współpracy polskich i izraelskich szkół, której stałym elementem będą wyjazdy polskiej młodzieży z rewizytą do Izraela. Pierwsze przykłady takich działań mamy już w Polsce.

W realizowanym od 2004 r. program „Blżej siebie” uczestniczyło ponad 13 000 uczniów i 197 nauczycieli z 160 szkół z Polski i Izraela. Dzięki wsparciu finansowemu polskiego Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Spraw zagranicznych od 2010 r. coraz więcej polskich szkół może wyjechać z rewizytą do swych izraelskich partnerów. Kilkunastodniowe pobyty grup polskich uczniów w partnerskich szkołach przyczyniają się do zacieśniania współpracy i autentycznej przyjaźni.

Kontakty nauczycieli pozwalają na pogłębienie nie tylko wzajemnej znajomości, ale i pełniejsze zrozumienie specyfiki systemu oświatowego w obu krajach. Nie bez znaczenia jest wreszcie leprze zrozumienie sytuacji ogólnej w obydwu krajach oraz w regionach. Wierzymy, że program „Blżej siebie. Kultura i historia dwóch narodów” przyczyni się, choć w drobnej części do tego, że świat stanie trochę lepszy.